

İKRARDA MANEVİ UNSUR

Dr. Adnan DEYNEKLİ*

Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu’nun deliller faslında (m. 236-374) düzenlenmiş olan ikrar (m. 236), görülmekte olan bir davada taraflardan birinin, diğer tarafça ileri sürülen ve aleyhinde hukuki sonuç doğurabilecek nitelikte olan maddi vakıanın doğru olduğunu kabul etmesini ifade eder.¹

Geçerli bir ikrardan bahsedebilmek için, ikrar içeren beyanın; mahkemeye yönelik yapılması, maddi bir vakıa içermesi, bu vakıanın hasımca ileri sürülmesi ve lehine ikrarda bulunulan tarafın aleyhinde hüküm doğuracak nitelikte olması gerekir. Buna karşılık, beyanda bulunan kimsenin, ikrar kastı veya ikrar niyeti (animus confitendi) ile vakıayı kabul etmiş olması aranmaz. Diğer bir anlatımla, ikrar, beyanda bulunan kimsenin, iradesine uygun olmasa bile salt beyan, ikrara konu olan vakıa/vakıaların çekişmesiz hale gelmesi sonucunu doğurur. Aşağıda ceza yargılama hukukunun aksine medenî yargılama hukukunda pek nadir telaffuz edilen “*manevi unsur*” tabirinin ikrar temelinde tesirine ilişkin bir değerlendirme yapılacaktır. Bu bağlamda, ikrarda manevi unsurun; ikrarın hukuki niteliğini belirlemede, ikrarın geri alınmasının şartlarının tespitinde, başka bir mahkeme önünde yapılan ikrarın derdest davaya etkisinde, ikrara konu olan vakıayı çekişmesiz kılmasında, sulh görüşmeleri sırasında yapılan ikrarın doğuracağı sonuçta, yemin edilirken yapılan bileşik ikrarın bölünmesinde ve nihayetinde bilerek

* Yargıtay Tetkik Hakimi.

¹ Tanrıver, Süha, “Türk Medenî Yargılama Hukukunda İkrarın Bölünüp Bölünemeyeceği Sorunu”, *TBBD*, 1993/2, s. 213; Kiraz, Taylan Özgür, *Medenî Yargılama Hukukunda İkrar*, Ankara 2005, s. 39.

ve isteyerek gerçeğe aykırı bir vakıanın kabulünde taşıdığı önem üzerinde durulacaktır.

A. CEZA USUL HUKUKUNDA

Ceza yargılamasında, akla ve mantığa uygun olduğu ve hukuka aykırı şekilde elde edilmediği sürece her türlü delile istinaden hüküm verilebilir. Vicdani delil sisteminin uygulama alanı bulduğu ceza yargılamasında, delillerin re'sen araştırılması, delil serbestisi ve delillerin serbestçe değerlendirilmesi hâkim olan ilkelerdir.² Sanığın beyanı, kendisine isnat edilen ve suç sayılan bir fiilin tamamen veya kısmen doğru olduğunun beyan edilmesi yani ikrar (itiraf) şeklinde ise, delil olarak değerlendirilebilir. Fakat ikrar edilmek suretiyle tarafların üzerinde uyduğu vakıalar ispatın konusu oluşturmaya devam eder; bu durum, ikrarda bulunmanın altında yatan psikolojik ve patolojik etkenlerin araştırılması gereğini ortadan kaldırmaz.³ Zira sanığın bir yakınım korumak amacıyla suç teşkil eden fiili (vakıayı) üstlenmesi veya ekonomik ve siyasi sebeplerle hapis haneye girmek ve hayali suçlar yaratmak yahut da toplumda kahraman gibi gözükmek amacıyla kendisini suçun faili gibi göstermek istemesi ihtimal dâhilindedir.⁴ Yalan ikrar beyanlarına rastlanılabilecek olması, ikrarın delil değerini ve güvenilirliğini azaltmakta, beyanın sorgulanması ihtiyacını doğurmaktadır. Bu sebeple, hukuk yargılamasının aksine, ikrarın ne amaçla yapıldığı ve özel bir ikrar kastının var olup olmadığı önem arz etmekte, ikrar tek başına suç sayılan fiilin gerçekleştiği yönünde belirleyici olmamaktadır.⁵ Yargıtay Ceza Daireleri ve Ceza Genel Kurulu kararlarında da hâkimi bağlamayan ve tek başına delil olarak kabul edilmeyen ikrarın delil değerine ilişkin; beyanın, hâkim önünde gerçekleşmesi, her türlü maddi ve manevi baskı, tehdit ve hileden uzak, özgür irade ile yapılmış olması ve suç sayılan fiilin işleniş ile uyumlu tamamlayıcı delillerle doğrulanması hususları gözetilerek sonuca varılmaktadır. Misaller;

² Taner, Tahir, *Ceza Muhakemeleri Usulü*, İstanbul 1955, s. 221.

³ Juchems, Hermann, *Das Gestaendnis im Zivil-und Strafprozess*, Dusseldorf 1935, s. 36, 37.

⁴ Belgesay, M. Reşit, *Hukuk ve Ceza Usulü Muhakemesinde Deliller*, İstanbul 1940, s. 129; Belgesay, M. Reşit, *Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu Şerhi I, Teoriler, İspat Teorisi*, C. III, 3. Baskı, İstanbul 1950, s. 116, 117; Taner, s. 221.

⁵ Kunter, Nurullah, *Muhakeme Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku*, 8. B, İstanbul 1986, s. 600.

“Kasten nikahlı eşini ve öz kızını öldürmek suçundan sanık Mahmut’un, TCY’nin 449/1, 51/1, 59/2 ve 450/1, 59. maddeleri uyarınca mahkumiyetine ilişkin Kayseri İkinci Ağır Ceza Mahkemesi’nce 4.10.1990 gün ve 67-125 sayı ile verilen hükmün kendiliğinden temyize tabi bulunması ve sanık müdafii tarafından temyiz edilmesi üzerine; dosyayı inceleyen Yargıtay Birinci Ceza Dairesi’nce, 14.2.1991 gün ve 3546-368 sayı ile;

Karısını ve kızını öldürdüğü kuşkusuyla 28.12.1988 günü gözaltına alınan sanık, 1.1.1989 tarihinde yapılan sorgulamada suçu inkar etmesine rağmen serbest bırakılmayarak gözetim altında bulundurulmaya devam edildiği sırada, el yazısı ile yaptığı başvuru üzerine C. Savcısı tarafından emniyette, daha sonra Sulh Hakimliği’nde ve bilahare Cumhuriyet Savcılığı’nda alınan ifadelerinde suçu ikrar etmişse de, ikrarlar arasında esasa ilişkin çelişkiler bulunduğu gibi, esasen duruşmada bu ifadelerinin maddi ve manevi cebirle alındığını ileri sürüp yüklenen suçları kabul etmemesi, ölenin kolundaki bileziklerin elde edilememesi ve kaybolma nedeninin açıklanamaması, çocuğunu öldürmesi için herhangi bir neden bulunmaması, kesin ölüm saatinin belirlenememesi, olay günü saat 07.40’da işine gitmek için evinden çıkan sanığın gittiği yerlerde kuşkulu bir halinin saptanamaması, bozmaya uyularak yapılan yargılama sırasında Adli Tıp Biyoloji İhtisas Dairesi’nin 16.8.1990 gün ve 13653 sayılı raporunda; ‘suçta kullanıldığı ileri sürülen bıçakta kan ve doku hücreleri bulunmadığının belirtilmesi’ karşısında, ilk ifadelerinde sanıkla ölen arasında geçimsizlik bulunmadığını ifade eden ölenin yakınlarının sonraki ifadelerinde, sanıkla, karısı arasında geçimsizlik olduğu ve sebebinin sanığın bekar iken tanıştığı bir kadına karşı duyduğu sevgi olduğunu ileri sürmelerinin sanığın karısını ve suç tarihinde beş yaşına yeni girmiş kızını öldürdüğünün kesin kanıtı olamayacağı gözönünde tutularak beraatine karar verilmesi gerektiği) isabetsizliğinden bozulmuş, Yerel Mahkeme ise, 18.6.1991 gün ve 45-80 sayı ile; sanığın hazırlık soruşturması sırasında iradi ve özgür ikrarı bulunduğu, biçimindeki açıklama ile önceki hükümde direnmiştir. Bu hükmün de kendiliğinden temyize tabi bulunması ve sanık müdafii tarafından süresinde temyiz edilmesi üzerine, Yargıtay C. Başsavcılığı’nın ‘onama’ istekli 6.11.1991 gün ve 2481 sayılı tebliğnamesiyle dosya Birinci Başkanlığa gönderilmekle; Ceza Genel Kurulu’nca okundu, gereği konuşulup düşünüldü: Ceza Genel Kurulu’nda duruşma yapılacağına ilişkin bir hüküm bulunmadığından, sanık müdafinin bu husustaki isteminin reddine karar verilerek incelenen dosyaya göre; Özel Daire ile Yerel Mahkeme arasındaki uyuşmazlık, sanığın üzerine yüklenen suçların sübuta erip ermediği hususundadır.

Uyuşmazlığın çözümü için kanıtlara bakıldığında;

1- 28.12.1988 günü akşamüzeri gözaltına alınan sanığın üç gün sonra 1.1.1989 tarihinde alınan ifadesinde: *Yüklenen suçları inkâr ederken, (Olay günü saat 07.45 sıralarında, doldurmak üzere boş piknik tüpü ile evden çıktığını, servis aracı ile işyerine giderek, Şahin'in çağırması üzerine saat 13.00' den sonra DSİ'ye, oradan da terminale gittiğini, tesadüfen karşılaştığı akrabaları Mevlüt ve Şükrü ile evine gittiğinde olayı öğrendiğini) savunmakta,*

2- 4.1.1989 günü el yazısı ile; *(Hiçbir baskı altında kalmadan, vicdanının sesine dayanarak itiraf ediyorum. Eşimi ve kızımı ben öldürdüm. Kullandığım bıçağı su ile yıkayıp kaşıklığa bıraktım) biçiminde itirafta bulunmaktadır.*

3- Bu itirafname üzerine 5.1.1989 tarihinde C. Savcısı tarafından karakolda ifadesine başvurulanan sanık; *(Karımın sık sık yakınmaları nedeniyle gözünün dışarıda olduğu inancına kapıldım. Olay sabahı 07.40'da uyandım. Kahvaltı hazırlaması için onu uyandırdım. Aynı şekilde mırıldandığını duydum. Bu nedenle kendimi kaybettim. Boş piknik tüpü ile kafasına vurdum. Yere düştü. Tezgâh üzerinden aldığım bıçakla boğazına bir kez vurdum. O sırada kızım uyanmıştı. Ona vurduğumu hatırlamıyorum. Belki araya girdiği sırada vurmuş olabilirim. Eşimin kolundaki üç adet bileziği benden sonra eve gelmiş olanlar almış olabilir...) demek suretiyle yüklenen suçları ikrar etmekte ve bu ikrarı 5.1.1989 tarihinde Sulh Hâkimi önünde de yinelemektedir.*

4- Duruşmadaki sorgusunda ise, bu ikrarın özgür irade mahsulü olmadığını, maddi ve manevi baskı sonucu elde edildiğini ileri sürerek, yüklenen suçları işlemediğini savunmaktadır.

5- Olayda görgü tanığı bulunmamakta, ölen Fatma'nın yakınları hazırlıktaki anlatımlarında herhangi bir geçimsizlikten söz etmezlerken duruşmada; sanıkla ölen Fatma arasında geçimsizlik bulunduğunu ve suçu sanığın işlemiş olabileceğini söylemektedirler.

6- Sanığın servis aracında ve işyerinde bütün gün gözleyen tanıklar Ali, Şahin, Mevlüt, Ahmet, Zeki, Çerkez herhangi bir fevkaladelik göstermediğini, normal yaşantısını sürdürdüğünü açıklamakta, Emine, Hikmet, Şerife, Yakup sanıkla ölen arasında herhangi bir geçimsizliğe tanık olmadıklarını açıklamaktadırlar.

7- Yerel Mahkemenin ilk hükmünün bozulması üzerine; sanığın suçu işlediğini söylediği ekmek bıçağı üzerinde Adli Tıp Biyoloji İhtisas Kurulu'na

yapılan inceleme sonucunda; ‘Bıçakta kan veya doku hücreleri bulunmadığı’ 16.8.1990 günlü raporla saptanmıştır.

8- 27.11.1988 günlü ölüm muayene tutanağında; (ölen Fatma’nın boyunun sağ ve sol yanında ve sırtında saptanan kesici alet yaralarının hayati damarları ve kalbe giden sinirleri tahrip edip ölüme neden olduğu, solda boyun üzerinde sol kulak memesine 5 cm. uzaklıkta, 1 cm. genişliğinde, yarım cm. eninde kanamalı kesici alet yarası, sol çene altında biri 2 cm. diğeri 5 cm. uzunluğunda iki adet kesici alet yarası, ensede 1 cm. ve 2 cm. uzunluklarında dört adet kesici alet yarası sırtında dört kesici alet yarası ve yine sırtta 3 cm. uzunluğunda kanamalı kesici alet yarısından ibaret toplam 11 kesici alet yarası bulunduğu, boğazda derin olmayan boğma izinin görüldüğü, başkaca darp, cebir asarına rastlanmadığı ölen Esra’da ise değişik yerlerde 8 adet kesici alet yarası bulunduğu) belirtilmektedir.

Açıklanan bu kanıtlara göre; sanığın hazırlık soruşturması sırasında, alınan ilk ifadesinde suçu inkâr etmesine rağmen, gözaltında tutularak, duruşmada maddi ve manevi baskıya dayalı olduğunu ileri sürdüğü, hiçbir yan kanıtla doğrulanmayan, aksine ölü muayene tutanağındaki fenni bulgularla esaslı çelişkiler içeren ikrarına dayanılarak mahkûmiyet hükmü kurulması, Ceza Hukuku’nun maddi gerçeğin hiçbir kuşkuyla yer kalmaksızın açığa çıkarılması ilkesine aykırıdır. İkrarın kabule değer olabilmesi için özgür ve iradi olması koşuldur. Kaldı ki, fenni kanıtlarla çelişen ve hiçbir yan kanıtla doğrulanmayan soyut ikrarın mahkûmiyet kararına dayanak yapılması kabul edilemez.

Bu itibarla, sanığın üzerine yüklenen suçlardan cezalandırılmasına yeterli kesin ve inandırıcı kanıt elde edilemediğinden direnme hükmünün bozulmasına karar verilmelidir.

Direnme hükmünün değişik gerekçe ile bozulması yolunda oy kullanan Kurul Üyesi S. Selçuk; ‘İlk mahkeme, yönteminde ikrarın özgür ve iradi olup olmadığını tartışıp saptamamıştır. Bu konuda dinlenen tanıklığı da değerlendirmemiştir. Kararın yalnızca bu açıdan bozulması gerekir. Yargıtay’ın ilk mahkemenin yerine geçerek ve ikrarı değerlendirerek, karar vermesi olanaksızdır ve bu yetki aşımıdır’ görüşünü ileri sürmüştür.

Sonuç: Açıklanan nedenlerle sanık müdafinin temyiz itirazları yerinde görüldüğünden, kendiliğinden de temyize tabi hükmün, isteme aykırı olarak (Bozulmasına), sonuçta oybirliği, gerekçede oyçokluğu ile 2.12.1991 gününde karar verildi.”⁶

⁶ CGK, 02.12.1991. 1-301/334

“Hırsızlık suçundan sanık Osman, Hüseyin ve Hacı Osman’ın; TCY’nin 493/1-son, 522. maddesi uyarınca dokuzar yıl hapis cezasıyla cezalandırılmalarına ilişkin, Gaziosmanpaşa İkinci Asliye Ceza Mahkemesi’nce 29.5.1992 gün ve 235-382 sayı ile verilen kararın, sanıklar müdafileri ve C. Savcısı tarafından temyizi üzerine, dosyayı inceleyen Yargıtay Altıncı Ceza Dairesi’nce, 28.9.1992 gün ve 6454-6053 sayı ile; (Sanıkların zora dayalı olduğunu beyan ettikleri ikrarlarından öteye kanıt bulunmadığı gözetilmeden yazılı şekilde karar verilmesi isabetsizliğinden bozulmuştur. Yerel Mahkeme ise, 16.11.1992 gün ve 780-722 sayı ile; dosyadaki mevcut kanıtlara göre suçun sübuta erdiği görüşüyle önceki kararda direnmiştir. Bu karar da, sanıklar müdafileri tarafından süresinde temyiz edildiğinden, dosya Yargıtay C. Başsavcılığı’nın ‘bozma’ istekli 24.6.1993 gün ve 6/100316 sayılı tebliğnamesiyle Birinci Başkanlığa gönderilmekle; Ceza Genel Kurulu’nca okundu, gereği konuşulup düşünüldü: İncelenen dosyaya göre; Özel Daire ile Yerel Mahkeme arasındaki uyumsuzluk, suçun sübuta erip ermediği hususundadır.

Dosyadaki kanıtlara bakıldığında; 29.1.1992 günü şikâyetçi Cafer’e ait işyerinin, duvarı delinerek içeriye girilip, çelik kasa kırılmak suretiyle içinden 7.800 Mark, 1.200 Dolar ile çek ve senetleri çalınmıştır. Şikâyetçi, 30.1.1992 günü durumu öğrenir öğrenmez kolluğa başvuruda bulunmuş, kolluk yaptığı tüm çalışmalara rağmen olayın faillerini saptayamamış ve Cumhuriyet Savcılığı’na yazdığı 4.2.1992 günlü yazıda; ‘tüm aramalara rağmen suç faillerinin yakalanamadığını’ bildirmiştir. Bilahare, 6.2.1992 gecesi saat 02.00 sıralarında devriye görevi yapılırken, durumlarından kuşkulanan sanıklar Hacı Osman ve Hüseyin yakalanmışlar, üzerlerinde yapılan aramada 3500 Mark, 420 Dolar elde edilmiş, ellerindeki poşette de makas v.s. görülerek bunlara el konulmuştur.

Olayın görgü tanığı bulunmamaktadır. Sanıklar kolluktaki ifadelerinde suçu işlediklerini ikrar etmişler. Bilahare, sulh hâkimi tarafından yapılan sorgularında ve duruşmada suçu işlemediklerini savunarak, kolluktaki ikrarlarının baskıya dayalı olduğunu ileri sürmüşler, üzerlerinde yakalanan dövizin dükkân satışı nedeniyle ortağı Mustafa’dan aldığı 20.000.000 liranın dövizle çevrilmesi sonucu sağlandığını belirtmişler ve bu savunmaları tanıklar Mustafa ile Abdullah tarafından da doğrulanmıştır.

Öte yandan, Adli Tıp Eyüp Şube Müdürlüğü’nün 25.2.1992 günlü raporlarında, sanıklarda eskiye dayalı, iyileşmeye yüz tutmuş ekimoz ve ödemler bulunduğu da açıklanmıştır.

Sanıkların üzerlerinde yakalanan dövizin, şikâyetçinin dükkânından alındığı saptanamamış, ellerindeki poşette yakalanan aletlerin de olayda kullanıldığı belirlenememiştir.

3842 sayılı Yasa'yla değişik CYUY'nin 135/a maddesinde; 'ifade verenin ve sanığın beyanı özgür iradesine dayanmalıdır. Bunu engelleyici nitelikte kötü davranma, işkence, zorla ilaç verme, yorma, aldatma, bedensel cebir ve şiddette bulunma, bazı araçlar uygulama gibi iradeyi bozan bedeni veya ruhi müdahaleler yapılamaz.

Kanuna aykırı bir menfaat vaat edilemez.

Yukarıdaki, fıkralarda belirtilen yasak yöntemlerle elde edilen ifadeler rıza olsa dahi delil olarak değerlendirilemez' hükmü yer almakta, 254. maddenin 2. fıkrasında ise, 'soruşturma ve kovuşturma organlarının hukuka aykırı şekilde elde ettikleri deliller hükme esas alınamaz' kuralına yer verilmektedir.

Bu düzenlemelere göre, yasak sorgu yöntemleriyle toplanan kanıtlara dayanılarak mahkûmiyet hükmü kurulamayacağı açıktır.

İnceleme konusu olayda, sanıklar kolluktaki ikrarlarının baskıya dayalı olduğunu ileri sürmektedirler ve bu savunmaları Adli Tıp Eyüp Şube Müdürlüğü'nün raporları ile de doğrulanmaktadır. Kaldı ki, sanıkların suçu işlediklerine dair başkaca hiç bir yan kanıt ta elde edilememiştir.

Ceza yargılamanın amacı hiç bir duraksamaya yer vermeyecek biçimde maddi gerçeğin ortaya çıkarılmasıdır. Hâlbuki sanıkların yüklenen suçu işlediklerine dair herhangi kanıt elde edilememiştir. Bu itibarla suç sübuta ermemiştir. Direnme kararının bozulmasına karar verilmelidir.

Sonuç: Açıklanan nedenlerle, sanıklar müdafilerinin temyiz itirazları bu itibarla yerinde görüldüğünden direnme kararının istem gibi (Bozulmasına), 4.10.1993 günü oybirliğiyle karar verildi." ⁷

"Hırsızlık suçundan sanık Ahmet'in, TCK'nın 491/4; 2253 sayılı Yasa'nın 12/1-2; TCK'nın 59; 647 sayılı Yasa'nın 4 ve 6. maddeleri uyarınca sonuçta 750.000 lira ağır para cezasıyla cezalandırılmasına, verilen cezanın ertelenmesine, çalınan videonun değeri olan 1.600.000 liranın sanıktan alınıp katılana verilmesine ilişkin, Şavşat Asliye Ceza Mahkemesi'nce verilen 26.9.1991 gün ve 1990/53-1991/94 sayılı hükmün o yer Cumhuriyet Savcısı

⁷ CGK, 04.10.1993, 6-192/217

tarafından temyizi üzerine dosyayı inceleyen Yargıtay Altıncı Ceza Dairesi, 25.6.1992 gün ve 4349/5104 sayı ile; 'Sanığın, atılı suçu işlediğine dair zora dayalı olduğunu beyan ettiği hazırlık soruşturması sırasındaki ikrarı dışında kesin ve inandırıcı delil mevcut olmadığı gözetilmeden yazılı şekilde hükümlülük kararı verilmesi' isabetsizliğinden kararı bozmuştur. Yerel Mahkeme ise, '17.9.1992 gün ve 75/106 sayı ile Sanık, zabıta ve Cumhuriyet Savcılığı'nda yüklenen suçu işlediğini ikrar etmiş, zabıtaadaki beyanını saptayan Abdullah ve Ceadet de kendisine baskı yapılmadığını söylemişlerdi. Sanığın ikrarı; tanıklar Nihat'ın duruşmadaki, Ahmet'in jandarmadaki anlatımlarıyla doğrulandığına göre, yüklenen suçu işlediğinin kabulü gerekir' biçimindeki açıklamalarla önceki hükümde direnmiştir. Bu hüküm de sanık tarafından süresinde temyiz edildiğinden dosya, Yargıtay C. Başsavcılığı'nın onama istekli 20.9.1993 gün ve 6/65146 sayılı tebliğnamesiyle Birinci Başkanlığa gönderilmekle; Ceza Genel Kurulu'nca okundu, gereği konuşulup düşünüldü:

İncelenen dosyaya göre;

Sanık, zabıtaca saptanan 6.9.1990 günlü ifadesinde, müştekiye ait videoyu Ahmet ile birlikte çaldıklarını ve Ardahan'da bir taksiciye 200 bin liraya sattıklarını beyan etmişse de, Cumhuriyet Savcılığı'nda ve duruşmada bu beyanın zora dayalı olduğunu iddia edip yüklenen suçu işlemediğini savunmuştur.

Suçla konu video elde edilememiş ve direnme kararında belirtildiği gibi sanık Cumhuriyet Savcılığı'nda suçu ikrar etmemiştir.

Tanık Nihat'ın görgüye dayalı bilgisinin bulunmadığı belirlendiğine ve tanık Ahmet'te Cumhuriyet Savcılığı'nda ve duruşmada sanık olarak verdiği ifadesinin baskıya dayalı olduğunu ileri sürdüğüne göre sanığın jandarmadaki ikrarının doğrulandığı söylenemez.

Bu itibarla, yüklenen suçu işlediğine ilişkin zora dayalı olduğunu iddia ettiği ikrarı dışında hakkında yeterli ve her türlü kuşkudan uzak inandırıcı ve kesin delil bulunmayan sanığın aksi kanıtlanamayan savunmasına itibar edilerek beraatine karar verilmesi gerekirken karar yerinde yazılı gerekçeyle mahkûmiyetine karar verilmesinde isabet görülmediğinden direnme hükmünün açıklanan bu nedenlerle bozulmasına karar verilmelidir.

Çoğunluk görüşüne katılmayan Kurul Üyeleri; 'direnme kararının haklı nedenlere dayandığını' belirterek onanması yönünde oy kullanmışlardır.

Sonuç: Yukarıda açıklanan nedenlerle Yerel Mahkeme direnme hükmünün isteme aykırı olarak (Bozulmasına), 18.10.1993 günü oyçokluğuyla karar verildi.”⁸

B. MEDENİ USUL HUKUKUNDA

I. İKRARIN HUKUKİ NİTELİĞİNİ BELİRLEMEDE

İkrarın hukuki niteliği konusunda; ikrarın bir delil olduğu, feragat veya tek taraflı bir tasarruf işlemi olduğu, hem bir delil hem de bir tasarruf işlemi olduğu, tek taraflı bir usul işlemi olduğu şeklinde çeşitli görüşler ileri sürülmüştür.⁹ İkrarın hukuki niteliğini belirlemede manevi unsur, bu görüşlerden özellikle, ikrarın feragat veya tek taraflı bir tasarruf işlemi olduğu görüşü ile tek taraflı bir usul işlemi olduğu görüşü bakımından ele alınabilir.

1. Feragat veya Tek Taraflı Tasarruf İşlemi Olduğu Görüşü

İkrarı taraflar arasında bir tasarruf işlemi olarak gören ve taraf iradesine önem veren bu görüşe göre, ikrarda, ikrara sebep olan ve animus confitendi olarak tabir edilen bir niyetin varlığı mevcuttur.¹⁰ İkrarı ortaya çıkaran ikrar niyeti ve buna yönelik irade beyanı, ikrarın ayrılmaz bir parçasını oluşturur.¹¹ İkrar, tespit iradesine (feststellungswille) dayanan bir irade beyanı veya ispattan feragat iradesine (beweisverzichtswille) dayanan bir irade beyanı (erklärungs-wille) olarak ortaya çıkabilir.¹² İkrarda bulunanda, tespit iradesinin varlığı halinde, vakıaları gerçekliğini göz önüne almadan doğru kılma iradesi; feragat iradesinin varlığı halinde ise, hasmı ispattan kurtarma iradesi bulunur.¹³ İkrarda bulunan, hasmının ileri sürdüğü vakıayı inkâr etmemek aksine doğrulamakla, vakıanın onun tarafından ispatını talep etmekten feragat etmektedir.¹⁴

⁸ CGK, 18.10.1993, 236/255.

⁹ Konu ile ilgili görüşler için bkz., Kiraz, s. 48 vd.

¹⁰ Wach, Adolf, *Das Gestaendnis*, AcP 1881/64, s. 202, 216, 227; Kitz, Eugen, *Das sogenannte qualifiziert Gestaendnis und seine Bedeutung für die Beweislast*, Würzburg 1913, s. 5-9.

¹¹ Kitz, s. 6, 7.

¹² Bkz., yuk. dpn. 10.

¹³ Kitz, s. 6.

¹⁴ Planck, Julius Wilhelm, *Lehrbuch des Deutschen Civilprozessrechts*, Band 1, Nördlingen 1887, s.321; Juchems, s. 11.

Şu halde, ikrar, uyuşmazlık konusu hak üzerinde ispattan feragat şeklinde bir tasarruftur.¹⁵

2. Tek Taraflı Bir Usul İşlemi Olduğu Görüşü

İkrarı tek taraflı bir usul işlemi olarak gören görüşe göre, ikrar, delil ikame faaliyetini ve ispat gereğini ortadan kaldıran bir usul işlemidir.¹⁶ Zira ikrar, konu edindiği vakıaları çekişmesiz kılma ve bu vakıalar bakımından ispat gereğini ortadan kaldırma şeklinde usulî bir etkiye sahiptir. İkrar ile istenilen beyan edilebilir ancak beyan edilenin istenilen olması gerekmez. İkrar ile feragat, birbiriyle bağdaştırılması imkânsız iki kavramdır. Feragat, bir hukuki tasarruftur; hak doğurmak bir yana, haktan vazgeçme anlamına gelir. İkrarda ne vakıaları çekişmesiz kılma isteğinin (nichtbestreitenswollen) açıklanması ne de feragat açıklaması (verzichtsterklaerung) söz konusudur. Aksine, ikrar beyanı gerçeğin açıklanması (wahrheitsbestaetigung) ve gerçeğin onanmasıdır (wahrheitserklaerung).¹⁷ İkrarın içerisinde kendiliğinden var olan gerçeklik beyanı, ikrara kanundan doğan ispat edici bir etki kazandırır. Bunun özel bir etki yaratma iradesi ile ilgisi yoktur. İkrarın hükümlerini doğrabilmesi için bütün usul işlemlerinde aranan beyan iradesinin (erklærungswille) varlığı yeterlidir.¹⁸ Görülmekte olan bir dava sırasında veya dava dolayısıyla taraflardan biri ikrarda bulunmakla, ruhî hayatında mevcut olan bir bilgiyi açığa vurur. İkrar beyanı, ikrarda bulunanın iradesine uygun olmasa bile ikrar, kanun gereği kendiliğinden konu edildiği vakıaları çekişmeli olmaktan çıkarır. İkrarda bulunanın iradesinin bu hukuki sonuca yönelmiş olması aranmaz.¹⁹ İkrarda hukuki bir

¹⁵ Planck, s. 317, 320.

¹⁶ Baumbach, Adolf - Lauterbach, Wolfgang - Albers, Jan - Hartmann, Peter, Zivilprozessordnung, 58, Auflage, München 2000, var § 288 Nr.6; Rosenberg, Leo - Schwab, Karl, Heinz - Gottwald, Peter, Zivilprozessrecht, 15, Auflage, München 1993, § 114 I/1g; Schoffs, Hans - Gert, *Entwicklung und Aktuelle Bedeutung der Regeln über Geständnis und Nichtbestreiten im zivilprozess*, Münster 1980, s. 18; Greminger, René: *Das Zugeständnis im zivilprozessrecht*, Zürich 1981, s. 72; Kiraz, s. 59; Tanrıver, s. 219; Umar, Bilge, *Muhtevası ve Hukuki Mahiyeti Bakamından İkrar Kavramı*, İÜHFM 1964/1-2, s. 250; Umar, Bilge - Yılmaz, Ejder, *İspat Yüklü*, 2. Baskı, İstanbul 1980, s. 198; Pekcanitez, Hakan - Atalay, Oğuz - Özokes, Muhammet, *Medeni Usul Hukuku*, 2. Baskı, Ankara 2001

¹⁷ Bülow, Oskar, *Das Geständnisrecht*, Freiburg/Tübingen 1899, s. 44; Rosenberg - Schwab - Gottwald., § 114 I/1d.

¹⁸ Bülow, s. 50 vd., 172, 199 vd., 223, 225.

¹⁹ Rosenberg - Schwab - Gottwald: § 114 I/1g.

sonuca ulaşma iradesinin değil, açıklama yapma iradesinin bulunması yeterlidir. İkrarda bulunanın ne amaçla ikrarda bulunduğu önem taşımaz. Bu nedenle, animus confitendinin yani ikrar niyetinin varlığına ve hatta ikrarın kendi aleyhine sonuç doğurabileceğinin ikrarda bulunan tarafından bilinmesine gerek yoktur.²⁰ Tek taraflı ve mahkemeye yönelik beyanla yapılan ikrarın, konu edindiği vakıaları çekişmesiz kılması şeklindeki asli etkisi, usul hukuku alanında doğar. İkrarın bu etkisini doğurabilmesi için, herhangi bir makamın veya kişinin kabulü gerekli değildir. Hâkimin, ikrarı hükmüne esas alabilmesi için, usuli normların tayin ettiği kurallara diğer bir deyişle kanunun öngördüğü şekli merasime (m. 151) uyulması yeterlidir.

II. İKRARIN GERİ ALINMASININ ŞARTLARININ TESPİTİNDE

HUMK'un 236/II. maddesine göre, maddi bir hatadan doğduğu ispat edilmedikçe ikrar geri alınamaz. Maddi hata, ikrara konu olan ve gerçeğe uygun olmayan vakıaya ilişkin ikrarda bulunanı ikrara sevk eden bilgisizlik, yanlış ve eksik bilgidir. kaynaklanan yanılıdır.²¹ Burada saikte değil, vakıada bir yanlış söz konusudur. Bu nedenle, yanlış tahmin, kanaat veya değerlendirme ikrarda maddi hatanın varlığını göstermez. Keza, ikrar iradesinin oluşumu sırasında etkili olan saik hatası²² yani ikrar beyanında ifadesini bulmayan psikolojik olgu; ikrarda bulunanı ikrara sevk eden istek, duygu ve düşünce ikrarın geçerliliğine etki etmez. İkrarda bulunan ikrarda bulunmakla, kanun koyucunun bu beyana bağladığı sonuca, bunu arzu etmemiş olsa bile katlanmak durumundadır. Hâkim önünde gerçekleşen beyana itibar edilerek sonuçlarını doğurabilmesi için, tarafın ikrar kastı veya niyetiyle hareket etmediğine bakılmayan ikrarda, en başta aranılmayan bir husus, beyan geri alınırken de dayanak teşkil etmez. Bu durum, ikrarın bir usul işlemi olması ve bu işlemlerde, içsel yani deruni ve ruhsal durumlara maddi hukuk işlemlerinin aksine kural olarak önem verilmemesinin de bir gereğidir.²³ İkrarın geri alınmasına ilişkin kanunda maddi hata kavramına yer ve-

²⁰ Baumbach – Lauterbach – Alber - Hartmann. § 288 Nr. 5

²¹ Kiraz, s. 264.

²² Edis, Seyfullah, *Türk-İsviçre Borçlar Hukuku Sistemine Göre Hata*, Ankara 1973, s. 12; Kocayusufpaşaoğlu, Necip, *Güven Nazariyesi Karşısında Borç Sözleşmelerinde Hata Kavramı*, İstanbul 1968, s. 45, 46 .

²³ Kiraz, s. 244; Karşı, Abdurrahim, *Medeni Usul Hukukunda Usuli İşlemler*, İstanbul 2001, s. 217, 218.

rilmiş olmasından hareketle, bu kavramın, maddi hukuk hükümlerine göre irade ile beyan arasındaki uygunsuzluk halinde beyan sahibine hukuki işlemin iptalini isteme hakkı veren hata hallerini de kapsadığı şeklinde bir değerlendirme yapmak uygun değildir.²⁴ Zira HUMK'un 236/II. maddesindeki maddi hata ile BK'nın 24. maddeleri hükümlerindeki hatanın hukuki mahiyetleri birbirinden farklıdır. Maddi hukukun irade fesatlığı nedeniyle işlemin iptaline imkân veren hükümleri, usul işlemi medeni hukuk anlamında bir hukuki işlem olmadığı için genel anlamda uygulama alanı bulamaz. İkrar, geçerliliği ve şartları HUMK ile tayin edilmiş ve hükümlerini yargılama hukuku alanında doğuran tek taraflı bir usul işlemidir. İkrar yeni bir hukuki durum yaratan bir hukuki işlem olmayıp, onun işlevi mevcut bir durumun doğrulanması ve açıklanmasından ibarettir. Diğer bir deyişle, Borçlar Kanunu'nda öngörülen hata, irade beyanında yani belli bir yükümlülüğü meydana getirmeyi veya değiştirmeyi yahut da ortadan kaldırmayı amaçlayan beyanlara ilişkin olduğu halde, HUMK'daki hata bir bilgi beyanına yani mevcut bir vakıayı sadece bildirmeye amaçlayan ikrara ilişkin bir durumdur. İrade beyanları kurucu nitelikte beyanlar olduğu halde, ikrar açıklayıcı nitelikte bir beyandır. İkrarda bulunan, kanunun ikrara bağladığı sonucu arzu etmemiş olsa bile, bu durum, ikrarın hükümlerini doğurmasına engel değildir. İkrar beyanı, ikrarda bulunma iradesine nazaran üstün tutulmuş, ikrar beyanına içsel iradeden daha fazla önem verilmiş, animus confitendi maddi hata ile sınırlandırılmıştır. Bu nedenle, maddi hukuk hükümlerine göre iradeyi sakatlayan hallerin varlığı ileri sürülerek -hatadan daha ağır şartlarla yapılan hile ve ikrah hariç- ikrar işlemini iptal ettirme imkânı mevcut değildir.²⁵

III. BAŞKA BİR MAHKEMEDE YAPILAN İKRARIN DERDEST DAVAYA ETKİSİNDE

Başka bir mahkemede veya aynı mahkemede başka bir davada usulüne uygun (m. 151/IV) şekilde yapılmış ikrar, derdest dava bakımından beyana konu olan aynı vakıa/ vakıaları çekişmesiz kılar ve mahkeme içi

²⁴ Kiraz, s. 269.

²⁵ Onar, Sıdık Sami - Belgesay, M. Reşit, *Adliye Hukukunun Umumi Esasları*, İstanbul 1947, s. 110; Kiraz, s. 269. Ayrıca bkz., 4. HD, 26.01.1959, 10890/1234 (Erdemir, İlter, *Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu Şerhi*, İstanbul 1986, s. 481, 482); 4. HD. 04.05.1967, 3124/3848 (Kiraz, s. 269).

ikrar (m. 236/I) olarak hükümlerini doğurur.²⁶ Buna karşılık, Yargıtay'ın bir kararına²⁷ konu olayda; ikrar beyanında bulunan kimsenin, bu beyanının sadece ikrarda bulunduğu dava bakımından geçerli olduğunu ileri sürmesi durumunda, ikrarının başka bir davada mahkeme içi ikrar olarak hüküm doğuramayacağı ifade edilmiştir. Söz konusu kararda gerekçe olarak ikrarda bulunan kimsenin kastının ancak belli bir davanın karara bağlanmasını sağlamaktan ibaret olduğu ileri sürülmüştür. Hâlbuki Yargıtay'ın bu kararının aksine, ikrarda bulunanın ikrar beyanı üzerindeki tasarrufu, nitelikli veya bileşik ikrarda bulunmak suretiyle ikrarın etkisini sınırlandırmaya veya hükümden düşürmeye yönelik olabilir. Bu şekilde bir ikrar beyanında bulunmamış olan borçlu, başka bir davada yaptığı ikrarının, yapıldığı dava bakımından geçerli olduğu veya ikrarda bulunma kastının o davanın karara bağlanması ile sınırlı olduğu şeklinde ikrar beyanının etkisi üzerinde derdest dava bakımından bir tasarrufu olamaz.²⁸ İkrarda bulunanın aleyhindeki vakiayı bir faaliyeti dâhilinde kabul etmiş ve tutanağa geçirilmiş olması, başka bir davada yapılmış olsa bile ikrarın güvenilirliğini ve değerini azaltabilecek bir durum değildir.²⁹ Zira medeni usul hukukunda, ikrarın ne amaçla yapıldığı (animus confitendi) önem taşımadığı gibi ikrar beyanına bağlanan sonuçlar da kanun gereği (m.238/II) kendiliğinden (ipso iure) doğmaktadır.³⁰

IV. İKRARA KONU OLAN VAKIYI ÇEKİŞMESİZ KILMASINDA

İkrar, bilgi açıklaması içeren bir beyandır (wissenserklärung).³¹ İkrarda bulunanın, uyuşmazlık konusu vakıa hakkındaki bilgisini mahkemeye aktırırken hangi amaçla ve istekle ikrarda bulunduğu önem taşımaz. Bilgiyi açığa vuran beyan, buna sebep olan manevi un-

²⁶ Kuru, Baki, *Hukuk Muhakemeleri Usulü*, C. II, 6. Baskı, Ankara 2001, s. 2045; Tanrıver, s. 222; Kiraz, s. 168; 4. HD. 09.03.1978, 6647/3047 (Yasa HD. 1989/1, s. 69,70).

²⁷ 4. HD, 18.11.1958, 8108/7458 (Demirhan, Orhan - Tazebay, İlksev, *Hukuk Muhakemeleri Usulü*, C. II, Ankara 1965, s. 538). Mahkeme içi ikrar olmadığı yönünde ayrıca bkz., Belgesay, *Deliller*, s. 129, 130; Belgesay, *İspat Teorisi*, s. 120; Pekcanitez - Atalay - Özeker, s. 362; Bilge, Necip - Önen, Ergun, *Medeni Yargılama Hukuku*, Ankara 1978.

²⁸ Kiraz, s. 168,

²⁹ Tanrıver, s. 222.

³⁰ Kiraz, s. 169.

³¹ Rosenberg - Schwab - Gottwald, § 114 I/1g; Lüke - Wax., § 288 II Nr. 6; Bilge - Önen, s. 512; Kiraz, s. 41.

surdan soyut olarak, hükümlerini doğurur. İkrar niyeti içeren özel bir iradenin aranmaması, ikrarda bulunanın iradesine uygun olmasa bile, ikrara konu olan vakıaların çekişmesiz hale gelmesi sonucunu doğurur. İkrara konu olan vakıalar bakımından, ispat gereği ve delil ikame faaliyeti ortadan kalkar.

V. SULH GÖRÜŞMELERİ SIRASINDA YAPILAN İKRARIN DOĞURACAĞI SONUÇTA

HUMK'da sulh görüşmeleri sırasında yapılan ikrarın geçerli olmayacağı hükme bağlanmıştır (m. 236/III). Şu halde, taraflardan biri, sulh görüşmeleri sırasında aleyhinde olan bir vakıayı ikrar ederse, bu ikrarın mahkeme içi ikrar (m. 236/I) olarak hükmü yoktur. Çünkü sulh görüşmelerinde taraflar karşılıklı fedakârlıkta bulunmak üzere bir araya gelmekte, sulhun başarısı içinde tarafların rahat ve samimi şekilde hareket edebilmeleri bakımından,³² ikrar beyanı mahkeme içi ikrar olarak hüküm doğurmamaktadır. Bununla beraber, sulhta ikrarın geçersizliğini, taraflarda ikrar kastının değil, sulh olma arzusunun bulunmasına dayandıran bir görüşte mevcuttur.³³ Ne var ki ikrarda, ikrar kastı veya başka bir şekilde manevi unsurun mevcudiyeti aranmayacağı için, bu gerekçenin hareket noktasına katılma imkânı bulunmamaktadır.

VI. BİLEREK VE İSTEYEREK GERÇEĞE AYKIRI BİR VAKIANIN İKRARINDA

HUMK'un 236/II. maddesi'nde açıkça düzenlenmemiş olmamasına rağmen, ikrarın geri alınabilmesin şartlarından biri olarak, ikrar edilen vakıanın gerçeğe uygun olmaması husussunun da işin niteliği gereği ikrarın maddi hata sonucu yapıldığı hususu ile birlikte ispatı aranmalıdır.³⁴ Zira ikrar, maddi hata sonucu yapılmışsa, diğer bir deyişle ikrarda bulunan taraf, ikrar ettiği vakıa hakkında bir yanlışlığa düşmüşse, ikrar edilen vakıa gerçekte ya hiç ya da ikrar edildiği şekliyle olmamıştır. Maddi hatadan kaynaklanan bir yanlışlığa dayanmayan, gerçeğe aykırı bir vakıanın ikrarı halinde ise, tarafın bilerek ve isteyerek

³² Pekcanıtez - Atalay - Özkes, s. 362.

³³ Tuğsavul, Muhsin, *İspat Kulfeti - Kanuni Deliller ve İkamesi*, Ad. D. 1951/7, s. 1068.

³⁴ Tercan, Erdal, "Medeni Yargılama Hukukunda İkrarın Geri Alınması", *Batider* 1998, C. XIX, S. 3, s.123.

(bilinçli olarak) vakıayı ikrar ettiği sonucuna varılır. Gerçeğe aykırı bir vakıanın bilinçli olarak ikrarı durumunda, bunun yaptırımını; ikrarın geri alınamaması şeklinde ortaya çıkar. Özel bir amaçla gerçeğe aykırı vakıanın ikrarı halinde, ikrarın geri alınmamasını, maddi hataya dayanma şartının gerçekleşmemesinden öte, ikrarda bulunanın gerçeği söyleme yükümlülüğüne aykırı hareket etmiş olmasının bir sonucu olarak da değerlendirilmektedir.³⁵

İkrar edilen vakıa gerçeğe aykırı olsa bile, ikrarda bulunan taraf, ikrarın maddi hatadan kaynaklandığını ve ikrar edilen vakıanın gerçeğe uygun olmadığını ispat edemediği sürece bu ikrarı ile bağlı kalır. Şu halde, ikrarda bulunanın ikrarını geri alması, özel bir amaçla ikrarda bulunduğu anlaşılmadıkça; ikrarın maddi hata sonucu yapıldığı ve ikrar edilen vakıanın gerçeğe uygun olmadığı ispat edildiği takdirde mümkün olur.³⁶

Bilinçli olarak gerçek olmayan bir vakıanın ikrarına (bewusste Geständnis)³⁷ mukirin iç dünyasında mevcut olan çeşitli sebepler; örneğin, karşı tarafa hoş görünmek, bazı kimselerin tanıklığını önlemek, davanın bir an önce bitmesini sağlamak etken olabilir.³⁸ Bu durum, medeni usul hukukuna uzak bir kavram olan animus confitendini ne şekilde tezahür ettiğine yönelik sübjektif bir süreci ifade etmektedir.

SONUÇ

Maddi hukukta, hukuki işlemlerin geçerliliği için bir irade açıklamasının varlığı ve bu açıklamanın belli bir amaca yönelmiş olması aranır. Örneğin, hukuki işlemlerin bir türü olan tasarruf işlemlerinde tasarrufta bulunan kimsenin malvarlığının aktifindeki mevcut haklarda, başkası lehine bir azalma, değişme veya kısıtlama amacına yönelmiş bir iradenin (tasarruf kastının/niyetinin) varlığı gerekir. Şu halde, hukuki işlemlerin

³⁵ Tartışmalı bu husus için bkz., Tercan, Erdal, "Medeni Usul Hukukunda Gerçeği Söyleme Yükümlülüğü", *SÜHFD Prof. Dr. Şakir Berkiye Armağan*, Konya 1996, s. 181-212.

³⁶ Baumbach - Lauterbach - Albers - Hartmann, § 290 Nr. 5; Schoofs, s. 16; Bilge - Önen, s. 521; Belgesay, *İspat Teorisi*, s. 122; Kiraz, s. 255; Tercan, *İkrarın Geri Alınması*, s. 123; Kuru, s. 2049.

³⁷ Rosenberg - Schwab - Gottwald, § 114 I/1 f.; Lüke - Wax, § 290 Nr. 6; Schoofs, s. 17.

³⁸ Belgesay, *İspat Teorisi*, s. 122, 123; Kiraz, s. 251.

geçerliliği için, irade açıklamasının varlığından başka bu açıklamanın belli bir amaca yönelmiş olması kurucu unsurdur. Buna karşılık, bir bilgi açıklaması olan ikrarda animus confitendi denilen özel bir ikrar iradesinin varlığına ve mukirin iradesinin ikrarda bulunma niyetiyle açıklanmış olmasına gerek yoktur. Yalnızca hasmının iddiasına konu yaptığı vakıa hakkında bilgisini mahkemeye aktarmakta olan mukirde, beyana yönelik bir iradenin (beyan iradesinin) varlığı yeterlidir; ikrar bağlanan sonucu istemiş veya arzu etmiş olması aranmaz. Geçerli ve tamamlanmış bir ikrar beyanında, animus confitendinin aranmaması nedeniyle, ikrar, ikrarda bulunanın iradesine uygun olmasa bile, konu edindiği vakıaları çekişmesiz kılar. Bilgiyi açığa vuran ikrar beyanı, ikrarı ortaya çıkaran manevi unsurdan yani animus confitendiden soyut olarak kendiliğinden etkisini doğurur; bunun özel bir etki yaratma iradesi ile ilgisi yoktur. Bu kısa tespitler içeren yazımızda da ifade edilmek istendiği üzere, ikrarı karakterize eden hususlar tamamen usuli normlardır.